

УДК 1(091)

В. Б. ЕВАРОЎСКИ

ІНТЭЛІГЕНЦЫЯ ЯК ФЕНОМЕН УСХОДНЕЕЎРАПЕЙСКОЙ САЦЫЯКУЛЬТУРНАЙ ПРАСТОРЫ

Інстытут філасофіі НАН Беларусі

(Паступіў у рэдакцыю 01.07.2014)

Уводзіны. Метад канцэптуалізацыі, што ажыццяўляецца ў межах дадзенага даследавання, будзе грунтавацца на інтэрпрэтацыі светапоглядных складнікаў літаратурнай творчасці. Знакавыя ў маніфестацыі або ў экстрапаляцыі падсістэмы для пэўнага тыпу пазіцыянавання «быцця інтэлігентам» у сістэме навакольнай рэальнасці мы будзем выкарыстоўваць для апісання тыпу наогул і яго канкрэтна-рэальнай экзистэнцыі ў прыватнасці. Іншымі словамі, мы спрабуем зрабіць своеасаблівую інверсію, ператвараючы выдумку ў рэальнасць, у тыя асновы, што спарадзілі гэту выдумку або далі зыходныя матэрыялы для яе стварэння. Такім чынам, мы, пачынаючы з аналізу феномена літаратурнай творчасці, праз яе інтэрпрэтацыю, праз нейкую філасофскую парадыгму, пераходзім да выяўлення пэўнай сацыякультурнай тыпалагічнай асобы і яе стасункаў з навакольнай рэальнасцю. Літаратура пра інтэлігенцыю мае вялікую традыцыю. За апошнія паўтара стагоддзі неяк так склалася, што любы развагі пра Усходнюю Еўропу немінуча ўпіраліся ў праблему інтэлігенцыі. Талстой, Дастаеўскі, Бярдзьеў, Бунін, Набокаў, Салжаніцын – толькі некаторыя жамчужыны з бясконцага шэрага тых, хто змагаўся з інтэлігенцыяй, вучыў яе, імкнуўся знайсці ў ёй сапраўды праўдзівыя элементы, адасобіўшы зерне ад пустазелля. Аднак амаль ніхто пры гэтым не заўважаў, што, падыходзячы да свайго прадмета падобным чынам, філосаф або пісьменнік воляйнаволяй паддаецца спакусам сваёй цікавасці, пачынаючы вырашаць традыцыйныя інтэлігенцкія пытанні: «*Што рабіць?*», «*Хто вінаваты?*», «*Як упарадкаваць?*». А гэта значыць, што ў нашым пытанні мы амаль ніколі не маем справы са знешняй аналітыкай, але знаходзімся ўнутры нейкай бясконцай дыскусіі, удзельнікі якой, нават нягледзячы на абвешчаную адасобленасць, па сутнасці з'яўляюцца аднадумцамі.

У развагах пра інтэлігенцыю амаль рытуальнай фразай стала прызнанне таго, што аўтар адчувае складанасць у вызначэнні самога паняцця, у распрацоўцы якіх-небудзь канцэптуальных рамак для яго замацавання. Таму размежаванне яго значэнняў уяўляе пэўныя цяжкасці, звязаныя найперш з тым, што любы літаральны пераклад гэтага слова не на ўсходнееўрапейскія мовы аўтаматычна адсякае вельмі складаныя структуры сэнсаў, што з'яўляюцца імпліцытнымі і таму неразрыўнымі з той культурай, якая выходзіла інтэлігенцыю: «Сама інтэлігенцыя – гэта нейкі прывід, які не схопіш: калі пачнеш на яго глядзець, ён распаўзаецца, нібы туман» [1]. І ўсё ж азначэнне патрэбнае хаця б для таго, каб пазначыць галіну нашай цікавасці, правесці неабходнае супрацьпастаўленне паняцця «інтэлігенцыя» з яго антаганістамі. Звернемся да дэфініцыі «інтэлігенцыя», што даецца ў Брытанскай энцыклапедыі, найбольш вядомай і часта цытуемай [2]. Адзначым ключавыя моманты гэтага азначэння інтэлігенцыі:

- 1) з 1860 г. дадзеная група людзей панавала ў расійскай культуры;
- 2) іх аб'ядноўвала не адданасць прафесіі або класу, але групе аднаверцаў;
- 3) аснову іх веры складалі «рэвалюцыя», «атэізм», «матэрыялізм»;
- 4) вера развівалася ў пэўны стыль жыцця.

Згодна з «Брытанікай», інтэлігенцыя настойвала, што асноўнай функцыяй літаратуры з'яўляецца сацыялістычная прапаганда. Маральным лічылася тое, што карысна для рэвалюцыі.

Параўнаем гэтае азначэнне з адным з тых, што з'явіліся на спрадвечнай для нашага феномена глебе. «Інтэлігентнасць – гэта асвечанасць души, гэта альтруізм, гэта маральны імператывы – і сумленнасць, і пачуццё адказнасці, што грызе, – за краіну, за будучыню, за свой народ і не свой народ... Інтэлігентнасць – чароўная гавань, адкрытая для любых караблёў», – піша адна з папулярных цяпер расійскіх пісьменніц Т. Талстая ў сваім эсе «Інтэлігент» [3, с. 163]. Спрабуючы знайсці нешта агульнае ў гэтых вельмі разнапланавых азначэннях, можна сказаць, што інтэлігенцыя – гэта група людзей, аб'яднаных агульным станам души, сумесным разуменнем сутнасці справядлівасці і маральнасці.

Інтэлігенцыя – слова рускае і як асобны феномен упершыню ўзнікла менавіта на рускай глебе. Прыблізна ў сярэдзіне XIX стагоддзя ўтварылася група людзей (што пашырылася з цягам часу да цэлага сацыяльнага класа), якая сваімі «родавымі» адрозненнямі самаабвясціла і «асвечанасць души», і «альтруізм», і «пачуццё адказнасці за краіну». Адначасова нават самы павярхоўны аналіз рускай літаратуры паказвае, што новаспечанае саслоўе адмаўляла ў праве на падобныя пачуцці «неінтэлігентам». Іх трэба было адукоўваць, выхоўваць, а ў выпадку немагчымасці першага і другога – знішчаць. І вопыт усіх рускіх рэвалюцый (ад 1905 да 1993 г.) – нагляднае таму пацвярджэнне.

Адхіляючыся ад чыста сацыялістычнага дыскурсу, які, вядома, ніколі не быў для расійскай інтэлігенцыі канчатковым, можна таксама сказаць, што генезіс «быцця інтэлігентам» заўсёды грунтаваўся на востра адчувальным антаганізме паміж творчым суб'ектам і акаляючай яго сацыяльнай рэальнасцю. Прычым аб'ект сваёй рэалізацыі дадзены антаганізм бачыў у трансфармацыі сацыяльна-арганізацыйных структур грамадства, якія свядомасць інтэлігента стараецца пераадолець. Менавіта на гэтай глебе з'яўляюцца традыцыйныя для дадзенага светапогляду пытанні: «Што рабіць?», «Хто вінаваты?» або больш радыкальны сінтэз першых двух палажэнняў: «Што рабіць з тым, хто вінаваты?».

Нават адмаўленне ад ідэі бунту, ад спробы шляхам сілы павярнуць грамадскае развіццё ў новае штучна сканструяванае рэчышча не знімае самой праблемы супрацьстаяння творцы і грамадства, самога моманту «быцця інтэлігентам». Незалежна ад сваіх палітычных поглядаў, светапоглядных пазіцый многія мысліцелі нібы імкнуцца тут параўнацца па сваёй значнасці з Левіяфанам, сілай свайго генію паказаць раўнапраўе асобы, яе самастойнасць, супярэчнасць з усімі астатнімі структурамі грамадства.

Вяртаючыся да вышэйпрыведзеных азначэнняў, можна зрабіць выснову, што інтэлігентнасць – гэта не толькі сацыяльная афіляцыя, але і стан псіхікі, асаблівае адчуванне, нечым падобнае да рэлігійнага натхнення. Дадзенае сцвярджэнне, вядома, не з'яўляецца адкрыццём аўтара. Пытанне пра рэлігійнасць рускай інтэлігенцыі актыўна абмяркоўвалася ўжо аўтарамі «Вех» [4] (С. М. Булгакаў, М. А. Бярдзяеў, М. Гершэнзон, С. Л. Франк) і іх крытыкамі са зборніка «Інтэлігенцыя ў Расіі» [5]. С. Л. Франк вызначаў «класічнага рускага інтэлігента як ваяўнічага манаха нігілістычнай рэлігіі зямнога шчасця» [4, с. 177]. С. М. Булгакаў справядліва казаў пра тое, што большасць інтэлігентаў нельга назваць рэлігійнымі людзьмі ў вузкім значэнні гэтага слова. Больш за тое, ваяўнічы атэізм доўгі час быў часткай інтэлігенцкай веры. Але, тым не менш, вера становілася ў расійскай інтэлігенцыі стрыжнем усяго яе светапогляду [4, с. 34].

Любы феномен мае сваю гісторыю, тая інтэлігенцыя, што была аб'ектам «Вех» стагоддзе таму назад, відавочна, цяпер змяніла многія свае рысы. У прыватнасці, іншымі сталі адносіны да Бога, не так востра адчуваецца патрэба служэння народу, па-іншаму бачацца каштоўнасныя прыярытэты. Аднак час прайшоў, а інтэлігенцыя засталася. Працягвае існаваць нейкі сутнасны каркас, што не падлягае зменам, і яго краевугольны камень – спецыфічна арганізаваная вера ў тое, што можна назваць зямным тагасветным. У адрозненне ад рэлігіі, інтэлігент сам стварае сабе ідэал, каб пасля паверыць у яго. Для інтэлігентаў, што былі сучаснікамі «Вех», гэта быў камунізм як нейкае міфічнае царства шчасця. Аднак замест мрой пра зямны бяскласавы рай аб'ект інтэлігенцкай веры лёгка вытрымлівае любую падстаноўку, напрыклад, «залаты век феадалізму» ў выпадку беларускага нацыянальна-вызваленчага руху або «Еўропа» ў сучасным

інтэлігенцкім дыскурсе. Аб'екты могуць быць рознымі, аднак пры ўсёй бачнай сумяшчальнасці з той сацыяльнай сістэмай, у якой інтэлігент у той ці іншы час знаходзіцца, іх рэалізацыя ўяўляецца магчымай толькі ў выніку разбурэння гэтай сістэмы.

Такім чынам, мы атрымліваем звышнатуральны аб'ект веры і імкненне вызваліцца ад цяжару зямнога існавання. Адrozenне прыведзенай намі схемы, напрыклад, ад хрысціянскага веравызнання, на нашу думку, заключаецца толькі ў тым, што рэлігія, найперш, заклікае да цярылівасці і пакоры ў зямным жыцці дзеля раю пасля смерці. У нашым выпадку тагасветны ідэал заклікае сваіх прыхільнікаў да найхутчэйшага змянення ўласнага зямнога існавання і сумяшчэння фантазіі з рэальнасцю.

Даўно ўжо стала трызмам сцвярджэнне, што ў Еўропе інтэлігентаў няма (або амаль няма), але ёсць інтэлектуалы [6]. Чыста тэрміналагічнае параўнанне не дае нам ніякай дадатковай інфармацыі. Калі разумець рускі тэрмін літаральна, то быць інтэлігентам – азначае мець *intellegere*, г. зн. здольнасць да разумення, разважання і выбару (гаворачы па-філасофску, валодаць дыскурсіўным мысленнем). Ад інтэлектуала, відаць, патрабуецца тое ж*.

А. Ф. Лосеў звяртаўся да паняцця «інтэлігенцыя» ў яго адцягнена-філасофскім значэнні. Так, у «Дыялектыцы мастацкай формы» (1927), вызначаючы «фенаменалагічна-дыялектычную прыроду свядомасці, ён засноўваўся на дэфініцыі: «Свядомасць, інтэлігенцыя ёсць суаднесенасць сэнсу з самім сабой. Гэта – тая абставіны, што сэнс дадзены сам сабе так, як ён дадзены наогул, і дадзены ў тым, што ён ёсць наогул, сам па сабе» [8, с. 22]. З гэтага пункта гледжання не ў сацыяльным, але ў фенаменалагічным сэнсе інтэлігенцыя – гэта адзінства свядомасці і ўсведамляемых прадметаў, мыслення і магчымага зместу, разумнага светаўпарадкавання і чыстай духоўнасці, што атрымлівае разумовае і эстэтычнае задавальненне як ад спасціжэння разумнасці свету, так і самасвядомасці».

Вышэйпрыведзены філасофскі змест тэрміна «інтэлігенцыя» заключаецца ў тым, што родніць усходнеславянскія культуры з заходнееўрапейскай. Гэта абстрактна-філасофская дэфініцыя можа служыць зыходным пунктам для экстрапаляцыі найважнейшых рыс інтэлігента і інтэлектуала, ужо як адухоўленага сацыяльна-псіхалагічнага тыпу. Мы бачым агульны пачатак двух гэтых феноменаў у стане «суаднесенасці з самім сабой», у здольнасці пэўных асоб, грунтуючыся на створаным самастойна ідэальным свеце, эксплікаваць сваю суверэннасць вонкі. Інтэлігент (інтэлектуал) – гэта суб'ект, што заяўляе пра сваю духоўную (а ў шэрагу выпадкаў і практычную) незалежнасць, стварае свой суверэнны свет, жыве ў ім, прапагандуе яго, атрымлівае ад сваёй дзейнасці калі не эстэтычнае і маральнае задавальненне, то хаця б супакаенне душы.

Неабходна адзначыць, што і ў XIX, і ў XX стагоддзях інтэлігенцыя як сацыяльная група зусім неабавязкова паглынала ў сябе ўсіх, каму ўласціва *intellegere*. Больш за тое, асабліва ў пачатку свайго гістарычнага шляху «самаабвешчаныя інтэлектуалы» падвяргаліся крытыцы, а часам і проста насмешцы менавіта за адсутнасць філасофскай культуры. Асновы рэфлексіўнай дзейнасці заходніх інтэлектуалаў у вельмі рэдкіх выпадках знаходзяцца ў галіне звышнатуральнага-зямнога, ды і сама вера для прафесійнай дзейнасці інтэлектуала зусім не з'яўляецца абавязковым кампанентам і знаходзіць, як правіла, месца толькі ў яго інтымным свеце. Асабістая і прафесійная сферы, згодна з канонамі заходнееўрапейскага *art de vivre*, ніколі не змешваюцца.

«Мне надо спокойствия. Да, я за то, чтоб меня не беспокоили, весь свет сейчас же за копейку продам. Свету ли провалиться, или вот мне чаю не пить? Я скажу, что свету провалиться, а чтоб мне чай всегда пить» – словы гэтыя, сказаныя падпольным парадаккалістам Ф. Дастаеўскага, адкрылі сабой чарговую эпоху пераасэнсавання свету, сталі «бабкай-павітухай» фундаментальных пластоў еўрапейскай духоўнай думкі, спарадзілі цэлы веер так званых «праклятых» пытанняў, наяўнасць якіх афіцыйныя навука і ідэалогія (незалежна ад сваіх адценняў) з-за

* Інтэлектуал – а) чалавек з пераўзыходзячым інтэлектам; б) чалавек, які мае на ўвазе інтарэсы інтэлектуальнага парадку або заключае высокую каштоўнасць у больш складаных формы і галіны ведаў, як, напрыклад, эстэтычныя або філасофскія пытанні, асабліва на абстрактным і агульным узроўні; в) надзвычай рацыянальны чалавек; чалавек, які разлічвае на інтэлект, а не на эмоцыі або пачуцці; г) чалавек, прафесійна заняты разумовай працай, як аўтар або настаўнік [7].

ўласцівага любой сістэме прынцыпу самазахавання вельмі стараюцца не заўважаць [9, с. 100]. Гэтак жа, як правіла, у ценю застаюцца носьбіты гэтага кшталту дыскурсу, ім даецца магчымасць разбірацца са сваімі праблемамі сам-насам або пры дапамозе нейкага лекара (святара, псіхатэрапеўта, псіхіятра або супрацоўніка папраўча-працоўнай установы).

У сітуацыі падполля і далейшага адчування вострай адзіноты чалавек пачынае разглядаць сябе і блізкі яму свет як адзіную рэальнасць, даступную і па-сяброўску настроеную да яго. Усё астатняе ўспрымаецца праз парадыгму «існавання ў чужым для сябе свеце», які гэтае «Я» змяніць не можа. Супрацоўніцтва з гэтым светам падпарадкоўваецца адзінай задачы захавання цэласнасці індывідуума, які, каб жыць, мусіць кантактаваць са знешнім светам для таго, каб атрымліваць адтуль сродкі для свайго існавання. Пры такой светапогляднай пазіцыі асоба знарок адмаўляецца ад разгляду рэальнасці як сродку для аб'ектывацыі свайго Я, аддаючы перавагу максімальнай свабодзе індывідуальнага існавання.

Дадзеная духоўная пазіцыя адначасова прадвызначыла новаю скібу інтэнсіўных літаратурных пошукаў і ўзнікненне новых філасофскіх экспазіцый, праблем, спосабаў асэнсавання. Мы тут перш за ўсё маем на ўвазе экзистэнцыялізм. Як вядома, прадвеснікамі экзистэнцыялізму лічацца такія рускія філосафы, як М. Бярдзьеў (1874–1948) і Л. Шастоў (1866–1938).

«*Усе мы выхаваны на гогалеўскім шынялі*» – фраза В. Бялінскага (які сам стаяў ля вытокаў інтэлігенцкага руху ў Расіі) зрабілася абыходкавай і помніца ад школьных часоў. **Шынель** – гэта рэч-сімвал, што спалучае ў сабе не толькі ўласна яго значэнне – вопраткі, якая прыкрывае цела ад непагадзі, але і сімвал **значнасці** той рэчы, па якой яе ўладальніка сустракаюць. Такім чынам, шынель становіцца фармальным значэннем прыналежнасці яе ўладальніка да нейкай іерархіі, а страта яго часта ўпрымаецца як страта ўласнай самасці. Страта значнасці шмат чаго каштуе, пераважваючы часам больш універсальныя каштоўнасці. Дзеля гэтай значнасці можна дараваць мінуламу усё, супраць чаго ў ізатэрычным выглядзе пісалі, чым на кухні адкрыта абураліся...

Адначасова адзначым, што мы не ўкладаем у катэгорыю «значнасць» ніякага іранічнага адцення. Шлях да значнасці не можа быць звездзены да кар'ерызму, яго крайняга выпадку, калі колер і багацце «шыняля» становяцца вызначальнымі для ўсіх дзеянняў асобы. Любому тыпу грамадства патрэбны не толькі адданыя служакі, запатрабаванні сацыяльнага арганізма значна большыя, але ў любым выпадку застаюцца і адрынута, тыя, чыя сацыяльная значнасць імкнецца да нуля. Усведамляючы гэта як жорсткую непазбежнасць, чалавечая супольнасць на шляху да свайго ўдасканалвання вымушана пакідаць на ўзбочыне многіх сваіх членаў.

Усе людзі не падобныя адзін на аднаго, кожны носіць свой «шынель», вобраз сваёй адрознасці і значнасці. «Вопратка» гэтая можа быць прыкметнай і непрыкметнай, абумоўленай нашымі ўнутранымі здольнасцямі або знешнімі рэгаліямі. Так ужо склалася, што мы падзяліліся на паспяховых і не вельмі, на шчасліўчыкаў і няўдачнікаў, на таленавітых і пасрэднасцей. На жаль, гэтая непадобнасць засланяе тое, што нас аб'ядноўвае. Менавіта пракламанне людскога братэрства гучыць як першая інстынктыўная рэакцыя таго, хто прызнае несправядлівасць сваёй сацыяльнай структуры. Дэвіз, што бярэ свой пачатак ад Новага Запавету, прагучаў як адзнака Рэфармацыі, з марамі пра братэрства французы ішлі на штурм Бастыліі, Маркс і Энгельс пісалі свой «Маніфест». З якіх бы розных светапоглядных пазіцый ні гучалі заклікі да братэрства, сэнс такіх памкненняў заўсёды быў падобны. Не знешнія атрыбуты вызначаюць каштоўнасць і значнасць той ці іншай асобы, але наяўнасць душы, здольнай балець або пакутаваць, рабіць любое «Я» каштоўным, прычым каштоўнасць гэтая заўсёды з'яўляецца абсалютнай і ніколі не паддаецца колькаснаму вымярэнню.

Аднак гэтыя развагі – толькі палова дарогі, самая бяспечная яе частка. Ф. Дастаеўскі, нібы працягваючы тэму гогалеўскага шыняля, у сваіх «Запісках з падполля» не забівае свайго героя, але прымушае яго жыць і шукаць для свайго жыцця філасофію, што ўзвышае падобнае існаванне, легітымлізуе тое, што з пункту гледжання агульнапрынятай логікі а priority абгрунтаваць немагчыма.

Выцісканне ж той ці іншай асобы ў падполле рэдка адбываецца згодна з яе гарачым жаданнем, а пракламацыя адрынутым (і ўжо жывым пахаваным) грамадствам свайго права на далейшае існаванне нават на вельмі ідэалізаваным этапе ўнутранага самапраўдання становіцца выклікам, своеасаблівым аспрэчваннем агульнапрызнанага рашэння пра непатрэбнасць і нікчэмнасць дадзенай

маргінальнай самасці. Найбольш па-філасофску недасканалай можа лічыцца тактыка абароны, выбраная Ф. Дастаеўскім для свайго безыменнага героя «Запісак з падполля», што пабудавана на наступным прынце: «Не я дрэнны, што аказаўся ў такім гаротным становішчы, але вы непаўнавартасныя, паколькі недацанілі мяне і ўкінулі ў тое пекла, у якім я цяпер знаходжуся» [9].

У той жа час сыход у падполле дае чалавеку надзвычайную свабоду для самавыяўлення, бо ў гэтым выпадку суб'ект з поўным правам можа лічыць сябе не звязаным з усімі ўмоўнасцямі грамадства, маральнымі і прававымі нормамаі, іншымі пісанымі і няпісанымі законамаі. Цяпер ён сам сабе суддзя, сам сабе кат. Так і з'яўляюцца «праклятыя пытанні», поўная нязмушанасць у рэфлексіі над рэальнасцю, перакананні, што замахваюцца на глыбінныя асновы прынцапаў арганізацыі чалавечага роду.

«Я чалавек хворы... Я злы чалавек. Непрывабны я чалавек. Я думаю, што ў мяне баліць пачонка. Зрэшты, я ні шыша не разумею ў маёй хваробе і не ведаю напэўна, што ў мяне баліць», – так пачынаецца споведзь падпольнага парадкаліста, споведзь, якая рэфрэнам паўтарае адзін і той жа тэзіс: **«Ну і няхай я такі, але ўсё адно маю права і маю права на ўсё»** [9, с. 99]. Калі абвясчаецца непераадольнае размежаванне ўнутранага і знешняга свету чалавека, на парадку дня паўстае пытанне пошуку гармоніі, шляхоў да новага здабыцця страчанай неасабовай рэальнасці або, прынамсі, да стварэння ідэальных яе замяняльнікаў. Толькі правіла падпарадкавання прыватнага агульнаму ў гэтым выпадку ўжо не працуе, паколькі асоба, што аднойчы вызвалілася ад сваіх абавязкаў перад зямной іерархіяй і ўсвядоміла абсалютную роўнасць паміж сабой і ўсім астатнім светам, прад'яўляе да апошняга зусім непрымальныя прынцапы новага дасягнення гармоніі. Ф. Дастаеўскі ў «Запісках з падполля» з усёй відавочнасцю падае гэту невырашальную супярэчнасць, што ўзнікае са свабоды жаданняў асобы, якой выраклася грамадства і якая з-за свайго грамадскага статусу ўжо не абавязана ісці ні на якія кампрамісы: *«Чалавеку трэба аднаго толькі самастойнага хацання, чаго б гэтая самастойнасць ні каштавала і да чаго б ні прывяла»* [9, с. 117]. Такім чынам, узнікае праблема сумяшчэння ўласнага, вольнага і свабоднага жадання, любога самага дзікага капрызну з сістэмамі, класіфікацыямі, тэорыямі, логікай грамадскага развіцця, прапануемымі закончанымі ідэаламаі. І свабодная (у чарговы раз падкрэсліваем, свабодная не па сваёй волі) асоба пагаджаецца на такое сумяшчэнне толькі на сваіх уласных умовах.

На гэтай пазіцыі *самастойнага хацання* Ф. Дастаеўскі і пакідае свайго героя, хаця ў наступных раманах паказвае ў яўнай і няўнай форме магчымыя наступствы шматвектарных пошукаў «несупакоенай душы», мэта якіх – менавіта супакаенне, аб'ектывацыя ўнутранага зместу ў прымальнай для канкрэтнай душы форме. Пры гэтым відавочна, што канчатковая канструкцыя крышталёвага палаца, які зможа задаволіць чарговага падпольнага «сядзельца», залежыць ад унутранага зместу душы, што шукае. Адсюль гэты надзвычай шырокі спектр імкненняў да аб'ектывацый, якімі вялікі рускі пісьменнік надзяляе сваіх герояў.

Заклучэнне. Па сутнасці, як праз творчасць Ф. Дастаеўскага, так і ўсіх яго шматлікіх паслядоўнікаў, што звярталіся да гэтай захапляючай уяўленне і філасофскую інтуіцыю тэмы, відаць шматварыянтныя вобразы раю: зямнога і нябеснага, рэальнага і магчымага толькі ў межах фантазіі, свабоднага і таталітарнага. Аднак усе гэтыя вобразы заўсёды аб'яднаны менавіта рэвалюцыйным пафасам адмаўлення апраўданасці, гуманнасці і канчатковасці рэальна існуючага свету, менавіта той пафас, што заўсёды азначае свядомасць інтэлігента. Аднак прыняцце ў якасці нейкага аб'екта веры, рэалізацыя якога, як правіла, знаходзіцца за межамаі таго жыцця, што выпявае яго індывід, не здымае пытання пра рэальнае пераадоленне феномена маргінальнай адзіноты.

Цалкам відавочна, што асоба, якая прыпісвае сабе статус самадастатковасці, з вялікім падарэннем ставіцца да любых грамадскіх сістэм, што арганізаваны па прынце іерархіі і прадугледжваюць падпарадкаванне, акрэсленае нейкімі фармальнымі прыкметамі і дэкларуючае наданне розным асобам розных статусаў. Такая самадастатковая асоба не толькі не церпіць начальніка над сабою, але інстынктыўна адварочваецца ад тых, хто вядзе адрозны ад выпяваемых ёю стандартаў лад жыцця. Няцяжка заўважыць, што падобнае ўсвядомленне сябе аўтаномнай асобай таксама становіцца і першаснай перадумовай «быцця інтэлігентам», пачатковым пунктам рэалізацыі ўсіх канкрэтных выпадкаў новага «ўваскрэсення асобы, што жывой пахаваная грамадствам», пабудовы прымальных для суб'екта яго ўзаемаадносін з рэальнасцю.

Артыкул падрыхтаваны пры падтрымцы Беларускага рэспубліканскага фонду фундаментальных даследаванняў, праект Г14-099 «Когнітыўнае прастранства Восточнай Еўропы: гістарычная дынаміка цэнтраў інкультурацыі і трансгранічнага ўзаемадзейства».

Літаратура

1. *Завалов, М.* Особенная статья / М. Завалов // Русский журнал. – 2002 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://old.russ.ru/politics/20010709-zav.html>. – Дата доступа: 1.02.2014.
2. Russian literature / Encyclopaedia Britannica inc. // Encyclopaedia Britannica ultimate reference suite 2004 DVD. – Chicago, IL: Encyclopædia Britannica, 2012: Vol. 1 (DVD-ROM).
3. *Толстая, Т. Н., Толстая, Н. Н.* Сестры [Эссе, очерки, статьи, рассказы] / Т. Толстая, Н. Толстая. – М.: Подкова, 1998. – 392,[393] с.
4. Вехи: сб. ст. о рус. интеллигенции / [Соч.] Н. А. Бердяева, С. Н. Булгакова, М. О. Гершензона [и др.]. – М.: Тип. В. М. Саблина, 1909. – [2], VI, 211 с.
5. Интеллигенция в России: сб. ст. / К. Арсеньев, Н. Гредескул, М. Ковалевский [и др.]. – СПб.: Земля, 1910. – XVI, 258, [251] с.
6. *Shils, E.* The intellectual between tradition and modernity: the Indian situation / E. Shils. – The Hague: Mouton, 1961. – 120 p.
7. Merriam-Webster Inc. The Merriam-Webster dictionary / Merriam-Webster Inc. – Springfield, Mass.: Merriam-Webster, 1997. – 894 p.
8. *Лосев, А. Ф.* Форма–Стиль–Выражение / А. Ф. Лосев; ред. В. В. Бычков, М. М. Гамаюнов. – М.: Мысль, 1995. – 944 с.
9. *Достоевский, Ф. М.* Записки из подполья / Ф. М. Достоевский // Собр. соч.: в 17 т. – Л.: Наука (Ленингр. отд-ние), 1972 [1864]: Т. 5. – С. 99–179.

V. B. YEVAROUSKI

INTELLIGENTSIA AS A PHENOMENON OF THE EASTERN EUROPEAN SOCIAL CULTURE

Summary

Presented article describes the structure of Weltanschauung of the intelligentsia in Belarus and Russia during the period from second part of nineteenth to the middle of twentieth century.

It has been shown there that genesis of the «intelligentsias being» was always based on the antagonism between creative subject and his surrounding social reality. This antagonism would be realized in the transformation of social and organization structures of society. Intellectual's cognition tries to overcome these structures.

Regardless of their political views and philosophical positions a number of thinkers intends to complete with society by their importance. A genius tries to show his equitable and self-dependence.

In contrast to religion the intellectual creates his ideal by himself to come to believe in it finally.